

УДК: 351

[https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-3\(23\)-236-252](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-3(23)-236-252)

Шокін Ростислав Георгійович,
доктор юридичних наук, доцент, заслужений працівник фізкультури та спорту України, Президент Міжрегіональної Академії управління персоналом, 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, тел.: (044) 264-52-54, e-mail: rgmaup@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0836-8315>

Щёкин Ростислав Георгиевич,
доктор юридических наук, доцент, заслуженный работник физкультуры и спорта Украины, Президент Межрегиональной Академии управления персоналом, 03039, г. Киев, ул. Фрометовская, 2, тел. : (044) 264-52-54, e-mail: rgmaup@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0836-8315>

Schokin Rostislav Heorhiyovych,

Doctor of Law, Associate Professor, Honored worker of physical culture and sports of Ukraine, President of the Interregional Academy of Personnel Management 03039, Kyiv, Str. Frometivska, 2, tel. : (044) 264-52-54, e-mail: rgmaup@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0836-8315>

Радкевич Валентина Олександрівна,

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) Національної академії педагогічних наук України, директор Інституту професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України, заслужений працівник освіти України, 03045, м. Київ, пров. Вито-Літовський, 98-а, тел.: (044) 252-71-75, e-mail: mrs.radkevich@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9233-5718>

Радкевич Валентина Александровна,
доктор педагогических наук, профессор, действительный член (академик) Национальной академии педагогических наук Украины, директор Института профессионально-технического образования Национальной академии педагогических наук Украины, заслуженный работник образования Украины, 03045, г. Киев, проул. Вито-Литовский, 98-а, тел.: (044) 252-71-75, e-mail: mrs.radkevich@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9233-5718>

Radkevych Valentyna Oleksandrivna,
Doctor of Sciences in Education, Professor, Academician of the National academy of

educational science of Ukraine, Director of the Institute of Vocational Education and Training of National academy of educational science of Ukraine, 03045, Kyiv, lane Vito-Litovskiy, 98-a, tel.: (044) 252-71-75, e-mail: mrs.radkevich@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9233-5718>

Бородієнко Олександра Володимирівна,
доктор педагогічних наук, доцент,
член-кореспондент Національної академії
педагогічних наук України, завідувач ла-
бораторії зарубіжних систем професійної
освіти і навчання Інституту професій-
но-технічної освіти Національної академії
педагогічних наук України, 03045, м. Київ,
пров. Віто-Літовський, 98-а, тел.: (044)
252-71-75, e-mail: oborodienko@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0001-9133-0344>

Бородиенко Александр Владимировна,
доктор педагогических наук, доцент,
член-корреспондент Национальной ака-
демии педагогических наук Украины, заве-
дующая лабораторией зарубежных систем профессионального образования и обуче-
ния Института профессионально-технического образования Национальной академии
педагогических наук Украины, 03045, г. Киев, проул. Вито-Литовский, 98-а, тел.: (044)
252-71-75, e-mail: oborodienko@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-9133-0344>

Borodiyenko Olexandra Volodymyrivna,
Doctor of Sciences in Education, Associate Professor, Corresponding member of the Na-
tional academy of educational science of Ukraine, Head of the Foreign VET Systems
Laboratory of the Institute of Vocational
Education and Training of National academy
of educational science of Ukraine, 03045,
Kyiv, lane Vito-Litovsky, 98-a, tel.: (044)
252-71-75, e-mail: oborodienko@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0001-9133-0344>

Романенко Євген Олександрович,
доктор наук з державного управління,
професор, заслужений юрист Украї-
ни, президент Всеукраїнської асамблеї
докторів наук з державного управлін-
ня, проректор Міжрегіональної Академії
управління персоналом, 03039, м. Київ,
вул. Фрометівська, 2, тел.: (044) 264-52-
54, e-mail: poboss1978@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2285-0543>

Романенко Евгений Александрович,
доктор наук по государственному управ-
лению, профессор, заслуженный юрист
Украины, президент Всеукраинской ас-
самблеи докторов наук по государствен-

ному управленню, проректор Межрегіональної Академії управління персоналом, 03039, з. Київ, ул. Фрометовська, 2, тел.: (044) 264-52-54, e-mail: poboss1978@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2285-0543>

Romanenko Yevhen Oleksandrovysh,

Doctor of Science in Public Administration, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, President of the Ukrainian Assembly of Doctors of Science in public administration, vice-rector, Inter-regional Academy of Personnel Management, 03039, Kyiv, str. Frometivska, 2, tel.: (044) 264-52-54, e-mail: poboss1978@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2285-0543>

Датій Олександр Іванович,

доктор економічних наук, професор, за-вiдувач кафедри фiнансiв, банкiвської та страхової справи Мiжрегіональної Академії управління персоналом, 03039, м. Київ, вул. Фрометiвська, 2, тел.: (044) 264-52-54, e-mail: rups@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-7436-3264>

Датій Олександр Іванович,

доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой финансов, банковского и страхового дела Межрегиональной Академии управления персоналом, 03039, г. Киев, ул. Фрометовская, 2, тел.: (044) 264-52-54, e-mail: rups@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-7436-3264>

Datsii Oleksandr Ivanovych,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance, Interregional Academy of Personnel Management, , 03039, Kyiv, Str. Frometivska, 2, tel. : (044) 264-52-54, e-mail: rups@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-7436-3264>

Мірошніченко Олексій Валентинович,

кандидат економічних наук, заслужений економіст України, виконавчий віце-президент Конфедерації роботодавців України, президент Інституту професійних кваліфікацій, 04080, м. Київ, вул. Турівська, 31, тел.: (044) 428-75-21, e-mail: oleksiivm@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7184-9560>

Мирошніченко Алексей Валентинович, кандидат экономических наук, заслуженный экономист Украины, исполнительный вице-президент Конфедерации работодателей Украины, президент Института

профессиональных квалификаций, 04080, г. Киев, ул. Туровская, 31, тел.: (044) 428-75-21, e-mail: oleksiivm@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7184-9560>

Miroshnychenko Oleksii Valentynovych,

PhD in Economics, Honored Economist of Ukraine, Executive Vice President of the Confederation of employers of Ukraine, President of Institute of Professional Qualifications, 04080, Kyiv, Str. Turivska, 31, tel.: (044) 428-75-21, e-mail: oleksiivm@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7184-9560>

Колишко Родіон Анатолійович,

кандидат юридичних наук, директор Інституту професійних кваліфікацій, 04080, м. Київ, вул. Турівська, 31, тел.: (044) 428-75-21, e-mail: rkolyshko@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3981-3888>

Кольшко Родион Анатольевич,

кандидат юридических наук, директор Института профессиональных квалификаций, 04080, г. Киев, ул. Туровская, 31, тел.: (044) 428-75-21, e-mail: rkolyshko@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3981-3888>

Kolyshko Rodion Anatoliyovych,

PhD in Law, Director of Institute of Professional Qualifications 04080, Kyiv, Str. Turivska, 31, tel.: (044) 428-75-21, e-mail: rkolyshko@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3981-3888>

Притоманов Сергій Олексійович,

кандидат фізико-математичних наук, доцент, віце-Президент Інституту професійних кваліфікацій, 04080, м. Київ, вул. Турівська, 31, тел.: (044) 428-75-21, <https://orcid.org/0000-0003-2628-4788>

Притоманов Сергей Алексеевич,

кандидат физико-математических наук, доцент, вице-президент Института профессиональных квалификаций, 04080, г. Киев, ул. Туровская, 31, тел.: (044) 428-75-21, <https://orcid.org/0000-0003-2628-4788>

Prytomanov Sergii Oleksiyovych,

PhD in Physics and Mathematics on specialty "Theoretical and Mathematical Physics", Associate Professor, Vice-President of Institute of Professional Qualifications? 04080, Kyiv, Str. Turivska, 31, tel.: (044) 428-75-21, <https://orcid.org/0000-0003-2628-4788>

Короткова Ліна Ігорівна,

кандидат педагогічних наук, директор Державного навчального закладу “Запорізьке вище професійне училище моди і стилю”, 69000, м. Запоріжжя, вул. Шкільна, 3, тел.: (061) 289-55-18, e-mail: lina.korotkova@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-6635-2063>

Короткова Ліна Ігорівна,

кандидат педагогических наук, директор Государственного учебного заведения “Запорожское высшее профессиональное училище моды и стиля”, 69000, г. Запорожье, ул. Школьная, 3, тел.: (061) 289-55-18, e-mail: lina.korotkova@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-6635-2063>

Korotkova Lina Ihorivna,

PhD of Sciences in Education, Director of the Zaporizhzhya higher vocational school of fashion and style, 69000, Zaporizhia, Str. Shkilna, 3, tel.: (061) 289-55-18, e-mail:

lina.korotkova@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-6635-2063>

КОНЦЕПЦІЯ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Проаналізовано концептуальні положення щодо управління розвитком професійної освіти, що визначені нормативно-правовими актами України. Встановлено, що професійна підготовка “під конкретне робоче місце” доволі часто, не сприяючи життєвому успіху учнів, може привести до появи фахівців, чийі знання і вміння не затребує суспільство. Визначено слабкі сторони моноступеневої системи. Встановлено причини, які зумовлюють доцільність переходу до багаторівневої системи.

Відзначено найважливіші моменти в багаторівневій системі освіти: структурний і змістовний. Встановлено, що нові педагогічні технології є стрижнем змістовної сторони багаторівневої системи навчання. Вказано на необхідність знаходження оптимального співвідношення між освітніми складовими на різних рівнях навчання та виділення пріоритетних напрямів у галузі диверсифікації освіти.

Доведено, що ступенева система реалізує наступність програм, що належать до певного виду діяльності людини або до даної галузі виробництва і відрізняються рівнем кваліфікації. Програми орієнтовані, найперше, на забезпечення професійної підготовки; освітня функція підпорядкована в них

професійній підготовці та на деяких етапах освітній компонент може зовсім не бути присутнім. По завершенні кожного етапу фахівець отримує відповідний документ, що засвідчує рівень його кваліфікації (наприклад, токарь, технік, інженер).

Моноступенева система професійної освіти доцільна та цілком ефективна при жорсткому довгостроковому закріпленні кадрів у цій галузі. Головною метою такої системи є задоволення державного замовлення на спеціаліста.

Визначено принципи розвитку професійної освіти, зокрема гуманізацію і фундаменталізацію. Розглянуто системоутворювальні функції, які виконує професійна освіта в суспільстві: економічну, соціальну і культурну.

Ключові слова: концептуальні положення, принципи, розвиток професійної освіти, система освіти, управління, функції.

КОНЦЕПЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЕМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. Проанализированы концептуальные положения по управлению развитием профессионального образования, которые определены нормативно-правовыми актами Украины. Установлено, что профессиональная подготовка “под конкретное рабочее место” зачастую, не способствующая жизненному успеху учеников, может привести к появлению специалистов, чьи знания и умение не потребует общество. Определены слабые стороны моноступенчатой системы. Установлены причины, которые обуславливают целесообразность перехода к многоуровневой системе.

Отмечено важные моменты в многоуровневой системе образования: структурный и содержательный. Установлено, что новые педагогические технологии есть стержнем содержательной стороны многоуровневой системы обучения. Указано на необходимость нахождения оптимального соотношения между образовательными составляющими на различных уровнях обучения и выделением приоритетных направлений в области диверсификации образования.

Доказано, что ступенчатая система реализует преемственность программ, относящихся к определенному виду деятельности человека или данной отрасли производства и отличается уровнем квалификации. Программы ориентированы, в первую очередь, на обеспечение профессиональной подготовки; образовательная функция подчинена в них профессиональному и на некоторых этапах образовательному компоненту, который может совсем не присутствовать. После завершения каждого этапа специалист получает соответствующий документ, удостоверяющий уровень его квалификации (например, токарь, техник, инженер).

Моноступенчатая система профессионального образования целесообразна и вполне эффективна при жестком долгосрочном закреплении кадров в данной области. Главной целью такой системы есть удовлетворение государственного заказа на специалиста.

Определены принципы развития профессионального образования, в частности гуманизации и фундаментализации. Рассмотрены системообразующие функции, которые выполняет профессиональное образование в обществе: экономическую, социальную и культурную.

Ключевые слова: концептуальные положения, принципы, развитие профессионального образования, система образования, управления, функции.

THE CONCEPT OF MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT OF VOCATIONAL EDUCATION

Abstract. The conceptual provisions on the management of the development of vocational education, which are defined by the regulations of Ukraine, are analyzed. It is established that professional training “for a specific job” often does not contribute to the success of students, can lead to the emergence of specialists whose knowledge and skills are not required by the society. The weaknesses of the single-stage system have been identified. The reasons that determine the feasibility of the transition to a multilevel system are identified.

The most important moments in the multilevel system of education are noted: structural and substantial. It is established that new pedagogical technologies are the core of the content of the multilevel system of education. The need to find the optimal ratio between the educational components at different levels of education and to identify priority areas in the field of educational diversification is indicated.

It is proved that the degree system implements the continuity of programs related to a particular type of human activity or to a given field of production and differing in level of qualification. The programs are focused, first of all, on providing vocational training; the educational function is subordinated to them vocationally and at some stages the educational component may not be present at all. At the end of each stage, the specialist receives a document certifying the level of his/her qualifications (e.g., turner, technician, engineer).

A single-level system of the vocational education is expedient and quite effective with a rigid long-term consolidation of the personnel in this field. The main purpose of such a system is to satisfy the state order for a specialist.

The principles of the vocational education development, in particular humanization and fundamentalization, are determined. The system-forming functions performed by vocational education in the society are considered: economic, social and cultural.

Keywords: conceptual provisions, principles, development of the vocational education, education system, management, functions.

Постановка проблеми. Вибір професії для більшості людей стає хоча й дискретним, але багатодієвим процесом. При цьому професію можна розуміти широко — як сферу діяльності і вузько — як конкретне “робоче місце”. Якщо значній частині населення доведеться перенавча-

тися, то мають бути створені відповідні організаційні та матеріальні передумови у вигляді освітніх структур і професійно-освітніх програм навчання, варіації при цьому можуть бути дуже різними. Можлива, зокрема, первісна орієнтація на загальний напрямок, яким може виступати певний розділ науки (математика, фізика, хімія), а вже потім, через низку ітерацій, на безпосереднє робоче місце, тобто на професію як певний рід трудової діяльності. Очевидно, що схильність до однодієвого або багатодієвого вибору професії визначає ціннісні орієнтири за індивідуальними психологічними характеристиками особистості. Тому для людей однієї групи доцільно зберегти монорівневу структуру освіти, дати можливість з першого курсу проходити підготовку, націлену на певну професію. Для інших груп більш прийнятною є багаторівнева система освіти.

Отже, в Україні назріла необхідність формування теоретичних підвалин до концепції управління розвитком професійної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичні підвалини розвитку професійної освіти розглядалися В. Кременем, С. Батишевим. Теоретичні засади, методичні підходи, концепції управління розвитком професійної освіти розкрито у працях В. Бикова, Ю. Зіньковського, Я. Камінецького, Н. Ничкало, В. Радкевич, С. Сисоєвої, О. Щербак та ін. Засади теорії, методики виховання, соціальної педагогіки розглянуті у працях іноземних вчених Г. Беднарчика, І. Білльш, С. Квятковського, Т. Левовицького, Ф. Шльосека та ін.

При цьому подальшого розвитку потребують підходи до розроблення концепції управління розвитком професійної освіти в сучасних соціально-економічних, організаційних та політичних умовах.

Мета статті — обґрунтувати теоретичні підвалини та методичні підходи до формування концепції управління розвитком професійної освіти.

Основні результати дослідження. Концептуальні положення щодо управління розвитком професійної освіти знайшли відображення у нормативно-правових актах України.

На сьогодні науковці вирізняють такі форми підготовки фахівців у сфері професійної (професійно-технічної) освіти: допрофесійна підготовка; первинна професійна підготовка; перепідготовка робітників; підвищення кваліфікації робітників; інклюзивне професійне навчання.

Допрофесійна підготовка визначена в Законі України “Про професійну (професійно-технічну) освіту” (1998 р.): “Це здобуття початкових професійних знань, умінь особами, які раніше не мали робітничої професії” [1]. У Законі також зазначається, що “первинна професійна підготовка — це здобуття професійної (професійно-технічної) освіти особами, які раніше не мали робітничої професії, або спеціальності іншого освітньо-кваліфікаційного рівня, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації, необхідний для продуктивної професійної діяльності”, “перепідготовка робітників — це професійне (професійно-технічне) навчання, спрямоване на оволодіння іншою професією

робітниками, які здобули первинну професійну підготовку”, “підвищення кваліфікації робітників — це професійне (професійно-технічне) навчання робітників, що дає можливість розширювати і поглиблювати раніше здобуті професійні знання, уміння і навички на рівні вимог виробництва чи сфери послуг”, “інклюзивне професійне (професійно-технічне) навчання — система освітніх послуг для здобуття професії або професійних навичок особами з особливими освітніми потребами, гарантованих державою” [1].

Стаття 13 Закону України “Про професійну (професійно-технічну) освіту” визначає ступеневість професійної (професійно-технічної) освіти: “ступеневість професійної (професійно-технічної) освіти громадян визначається у закладах професійної (професійно-технічної) освіти відповідними рівнями кваліфікації і складністю професій та освітньо-кваліфікаційним рівнем” [1]. Кожний ступінь навчання у закладі професійної (професійно-технічної) освіти підтверджується присвоєнням випускникам (учням) освітньо-кваліфікаційних рівнів “кваліфікований робітник”, “молодший спеціаліст”.

Стосовно вищої професійної підготовки, базову вищу освіту надають коледжі — вищі навчальні заклади 2-го рівня акредитації, що готують молодших бакалаврів. За Законом України “Про вищу освіту” (2014 р.) “молодший бакалавр — це освітній або освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти і присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання

здобувачем вищої освіти освітньої програми” [2].

Тобто законодавством України визначаються ступені та рівні професійної (професійно-технічної) освіти.

До прийняття змін до законодавчої бази у сфері освіти до 2014 року система була орієнтована на масову підготовку фахівців, готових до репродуктивного відтворення інформації, і уніфікована за термінами навчання, документами про освіту та освітніми установами, які в ній зв’язані жорсткими навчальними планами.

Професійна підготовка “під конкретне робоче місце” доволі часто не сприяє життєвому успіху учнів і може привести до появи фахівців, чий знання й уміння не затребує суспільство. Темп змін суспільства, орієнтирів, системи цінностей настільки високий, що освітні установи не встигають адаптуватися. Слабкі сторони моноступеневої системи, що виявляються у нових умовах, виражаються в тому, що вона:

- консервативна і тому зі значним запізненням відгукується на запити суспільства, що призводить, з одного боку, до небезпеки виникнення “кваліфікаційної прірви”, коли може не виявитися необхідних для суспільства фахівців, а з іншого — в умовах швидкого старіння інформації та швидкої зміни технологій, є ризик випуску фахівців, які поповнюють ряди безробітних, тобто система стає економічно зовні неефективною;

- недостатньо демократична, значною мірою їй властива авторитарність викладання, жорстка регламентація навчального процесу, що

веде до конформізму, соціального утриманства студентства;

- володіє слабо вираженою спрямованістю на самоосвіту, не сприяє вихованню мобільного члена суспільства, який може протягом життя багаторазово змінювати профіль діяльності;

- не може забезпечити достатню різноманітність підготовки;

- орієнтована, головним чином, на середнього учня, відсутні механізми, здатні виявляти і цілеспрямовано готувати “еліту”, високообдарованих учнів. Також незручна і для людей з більш повільним темпом розвитку, що є серйозною педагогічною проблемою.

У монорівневій системі, як і в багатоступінчастій, хоча і меншою мірою, освітній компонент залишається підлеглим професійному; професійна підготовка пронизує весь освітній процес.

Проблема оптимального співвідношення між освітнім і професійним компонентами в освіті є доволі важливою. Для її вирішення необхідно розвести ці компоненти, визначити їх цілі та зміст. Це дозволяє зробити багаторівнева модель освіти, яка закладена в Проекті Закону України “Про професійну (професійно-технічну) освіту” (2020 р.) [3].

Існують й інші причини, які зумовлюють доцільність переходу до багаторівневої системи. Одним із завдань професійної освіти є розвиток науки та формування фахівців, які здатні до науково-дослідної діяльності. Навіть студент, який готується до практичної роботи за програмами спеціаліста, повинен мати досвід дослідницької роботи і тільки в цьому

випадку він може стати творчою особистістю [4; 5].

Багаторівнева система з її можливістю диференційованого навчання, посиленням індивідуального підходу до навчання, чітко визначеним етапом елітарної підготовки забезпечує просування не тільки в питанні розвитку самостійної роботи студентів, а й в реальному виробленні в них необхідних суспільству дослідницьких навичок, у вихованні особистості, яка самостійно контролює свою діяльність.

Звернемо увагу на те, що поява багаторівневої системи в Україні, на відміну від багатоступінчастої, більшою мірою викликана потребами суспільства та особистості, а не запитами держави. Ця система є результатом розвитку суспільства і відображення потреб людини у сфері професійної освіти. В цьому контексті більш природно говорити про її становлення, трансформації монорівневої системи в багаторівневу. При цьому особливо важливим є виявлення конструктивних механізмів, прийомів, що дають можливість здійснити зазначену трансформацію без руйнування існуючої системи освіти.

Соціально-економічні та історичні традиції, які впливають на нашу професійну школу, зумовлюють певний період співіснування двох систем: традиційної монорівневої (молодший спеціаліст) і багаторівневої (молодший бакалавр). У зв'язку з ослабленням жорсткого контролю з боку адміністративних органів управління освітою навіть в тих навчальних закладах, які в явному вигляді утримуються від переходу на багаторівневу систему, ведеться по-

шук нових форм освіти, які краще пристосовані до існуючої ситуації [6]. У перспективі це утворює тенденцію більш-менш усвідомленого переходу до багаторівневої системи.

Таким чином, поява багаторівневої системи в Україні не є несподіваною, проте це не означає, що перехід до нової системи освіти відбудеться автоматично, шляхом суто механічного копіювання зарубіжного досвіду без власних досліджень і розробок, тим більше, що такого цілісного зарубіжного досвіду просто не існує. Можлива, звичайно, крайня точка зору — повне ігнорування досвіду інших країн, небажання побачити як переваги, так і недоліки багаторівневої системи.

Особливістю багаторівневої системи є ступінь уніфікації освіти. При цьому виникає проблема знаходження оптимальної форми та змісту не тільки для даного напрямку підготовки, а й для даного освітнього закладу.

Швидка зміна ситуації в навколишньому світі породжує необхідність безперервної освіти, під якою розуміється не стільки єдина система різних типів навчальних закладів, скільки освіта як спосіб реалізації людини за допомогою самоосвіти, що триває протягом усього її свідомого життя. Щоб пристосуватися до життя в такому світі, людина має бути готовою як до постійного поповнення знань й удосконалення умінь, так і нерідко до перенавчання [7].

Основний постулат, з якого виходить концепція ступеневої освіти, полягає в наступному. Необхідною умовою нормального існування і процвітання суспільства визнається максимальне використання всіх ін-

дивідуальних особливостей особистості, надання всім членам рівних можливостей розвитку. Багаторівнева система освіти ставить собі за мету реалізацію саме цього принципу і мета досягається за допомогою таких засобів, як: побудова достатньо гнучкої і розгалуженої структури освіти; поділ рівня освіти та професійної освіти; використання нових технологій навчання; використання концепції безперервної освіти.

По суті ця система спрямована на студента, який стає її центром, її активним учасником, на відміну від традиційної системи освіти, яка значною мірою вважає студента, включеного в процес освіти, пасивним приймачем знань. Сформулюємо вимоги, яким має відповідати багаторівнева система.

Система має бути мобільною і в достатній мірі враховувати індивідуальні особливості кожної особистості [8]. Саме вимога врахування індивідуальних особливостей — одна з причин, які змушують будувати багаторівневу систему освіти, яка є способом зняття протиріччя між потребами особистості та обмеженістю коштів, якими володіє суспільство для реалізації потреби в отриманні необхідних знань.

Система освіти має бути відкритою (без глухих кутів). В умовах постійно мінливого рухомого суспільства особистість, яка ризикує витратити кращі роки на освіту, може виявитися на виході з навчального закладу в умовах кон'юнктури, що різко змінилася. Вузька спеціалізація перекладає всі витрати ризику на особистість, оскільки за відсутності плану розподілу та гарантованих

робочих місць для випускників суспільство не бере на себе відповідальність за їхню долю. Водночас саме суспільство в цьому випадку також несе непоправні втрати через зменшення вартості “людського” капіталу і зростання соціальної напруги. Деяким полегшенням ситуації може стати попереднє укладення договорів на фахівців, часткова оплата або передплата, однак це лише напівзаходи, які не вирішують означеної проблеми. Між іншим, відкритість також є необхідною умовою виживання упродовж тривалого часу і самої установи, що займається конкретною галуззю освіти.

Система професійної освіти має максимально використовувати принцип фундаментальності. Темп змін життя суспільства і зміни технологій настільки високі, що стає дуже важко випустити фахівця, готового по завершенні освіти працювати в обраній сфері діяльності. Тому необхідно або точно передбачити стан технологій до моменту випуску фахівця і тенденції їх подальшого розвитку, а також робоче місце для кожного фахівця, або навчати так, щоб випускник міг сам досить швидко налаштуватися та адаптуватися до майбутньої діяльності протягом короткого часу. Саме це змушує прийняти на озброєння принцип фундаментальності освіти. Тільки фундаментальна освіта дає такі знання, які не втрачають актуальності з плином часу, допомагають орієнтуватися в будь-якому новому середовищі та є універсальною по суті.

Проблема полягає також в тому, наскільки професійна складова має бути присутньою вже в процесі

досягнення першого освітнього рівня. Вона, ймовірно, має бути різною для різних професій і різних етапів освіти. До того ж ступінь оволодіння певною професією значною мірою залежить від отриманої освіти. Дуже важливим моментом є те, коли самовизначення особистості просто неможливе без досягнення певного освітнього рівня.

Система освіти має надавати можливості міждисциплінарного багатопрофільного навчання. Переважна більшість систем освіти у світі передбачають можливість отримання додаткової спеціальності в процесі навчання, що є деяким додатковим страхуванням особистості на випадок зміни кон'юнктури та пов'язана з досягненням необхідної різноманітності траєкторій освіти.

Багаторівнева система освіти передбачає серйозну перебудову навчального процесу, його змісту, форм і методів навчання. Слід спеціально відзначити два найважливіші моменти в багаторівневій системі освіти: структурний і змістовний. Саме нові педагогічні технології є стрижнем змістовної сторони багаторівневої системи навчання.

Оскільки кожен етап освіти має бути відносно завершеним, то з'являються певні вимоги до відбору матеріалу, його концентрації, широти та глибини досліджуваних проблем. Водночас ці причини змушують використовувати принцип концентрування викладу, при якому досліджуваний на попередньому етапі матеріал стає предметом вивчення на наступному рівні, але з нових позицій. У зв'язку з необхідністю передати найбільш важливу та фун-

даментальну інформацію (основні поняття, підходи та принципи), перевага повинна віддаватися концептуально-аналітичним методам навчання на противагу традиційному вичитуванню навчального матеріалу.

Аналіз загальних властивостей і їх порівняння дають можливість зробити висновок про важливість знаходження оптимального співвідношення між освітніми складовими на різних рівнях навчання та, що дуже важливо, виділити пріоритетні напрями в галузі диверсифікації освіти. Ці напрями, на наш погляд, зумовлюють необхідність вирішення наступних проблем:

- пошук нових мобільних і економічних структурних форм освіти, що відображають потреби суспільства та можливості діючої системи освіти;

- взаємодія окремих частин освітньої системи, що включає питання взаємодії органів управління та виконавців, що реалізують освітні програми;

- контроль якості освіти та ступеня відповідності системи освіти поставленим цілям і потребам суспільства;

- наповнення змістом готових освітніх конструкцій, механізм забезпечення саморозвитку системи освіти, оптимальне співвідношення між освітніми компонентами;

- пошук шляхів інтеграції у світову освітню систему;

- виявлення конкретних механізмів реалізації освітніх потреб.

Перелік означених проблем не претендує на вичерпну повноту, однак сформульовані завдання є принциповими для професійної освіти. Якісні перетворення економічних

відносин у суспільстві зумовлюють необхідність формування нової парадигми неперервної професійної освіти.

Актуальною є проблема забезпечення соціального захисту населення шляхом підвищення його професіоналізму і кваліфікації. Усе гострішою постає проблема ранньої мотивації у сфері праці, життєвого та професійного самовизначення молоді. Зростає роль соціального партнерства, причому це відбувається в умовах, коли все гострішою постає потреба в набутті навичок підприємницької діяльності та виживання у суспільстві, в якому переважає конкуренція, змагальність ідей і справ.

Перераховані обставини вимагають якісно нового змісту професійної освіти, ефективна реалізація якого можлива тільки на основі використання педагогічних нововведень.

Одним з пріоритетних нововведень у сфері безперервної багаторівневої професійної освіти є її гуманізація. Виклад концептуальних ідей гуманізації безперервної професійної освіти потребує принципових пояснень.

Говорячи про гуманізацію професійної освіти, останнім часом усе частіше пов'язують її з багаторівневою системою підготовки фахівців. Це дає можливість багаторазово тиражувати поняття гуманізації і фундаменталізації освіти. По-перше, багаторівневі утворення сприяють формуванню, експлуатації фундаментальної термінології, що орієнтована на майбутню професійну діяльність фахівців. По-друге, кожному рівню відповідає свій фундамент під майбутню професійну підготовку

фахівця на перспективу. По-третє, багаторівнева структура підготовки містить відкриті варіанти, дозволяє вибрати свою траєкторію навчання, найповніше розкрити індивідуальні здібності та здійснити на кожному етапі навчання відбір тих, хто здатний на наступному етапі ефективно опанувати рівні фундаментальної підготовки.

Гуманізація безперервної професійної освіти забезпечує становлення власне людського в людині. Навчити чогось, зробити її соціально корисною — технічний засіб для головної функції гуманізації. Важливо, щоб людина знайшла свою сутність і змогла її реалізувати. Це гранично глобальна функція гуманізації неперервної професійної освіти.

Професійна освіта може вважати своє завдання виконаним, якщо кожен її вихованець виявиться підготовленим конкурентним професіоналом — фахівцем, який здатен протягом всієї професійної діяльності поглиблювати та вдосконалювати свою підготовку.

У світлі викладеного, слід по-новому підійти до розгляду тих функцій, які виконує професійна освіта у суспільстві. Укрупнено їх можна представити як три системоутворювальні функції: економічну, соціальну і культурну.

Економічний аспект професійної освіти пов'язаний з формуванням соціально-професійної структури суспільства, кваліфікованих працівників, здатних ефективно працювати у певній сфері практичної діяльності в конкретному економічному середовищі, тобто виняткова важливість економічної функції професійної

освіти якраз і полягає у відтворенні кваліфікованої робочої сили для всіх галузей національної економіки.

Професійна освіта — єдина сфера, яка задовольняє запити населення в освітніх послугах і спеціалізується на відтворенні головної складової продуктивних сил суспільства — кваліфікованих працівників для всіх галузей матеріального і нематеріального виробництва, а також для різних видів невиробничої діяльності.

Тому не випадково рівень освіти населення виступає одним із головних показників добробуту населення країни. Таким чином, система професійної освіти займає важливе й водночас особливе місце, безпосередньо впливаючи на всю економіку країни. Своєю чергою заклади освіти виявляються під сильним впливом економічних відносин. Найперше, це позначається на стані фінансового механізму системи.

Соціальний аспект системи професійної освіти ґрунтується на його ролі у відтворенні та розвитку соціальної структури суспільства та пов'язаний з аналізом взаємозв'язків соціального стану фахівців і їх соціальною мобільністю, дослідженням ступеня відповідності якості одержуваної кваліфікації зі змістом і характером праці на виробництві.

Сучасне виробництво вимагає від працівників більше спеціальних знань, ніж це було раніше. Якщо розглядати виробництво лише як матеріальну сферу, то ця вимога виявляється не з такою очевидністю. Однак у сучасних умовах роль нематеріального виробництва стійко зростає. Його сфери активно впливають на підвищення ефективності праці,

що використовується в матеріальній сфері, створюють умови для розвитку творчих потреб і здібностей людей, підвищення їхньої кваліфікації та формування сучасного світогляду. У зв'язку з цим змінюється рівень і характер інформаційної бази та системи засобів, які повинен мати конкурентоспроможний фахівець. До сказаного слід додати проблему соціальної мобільності людини. Перетворення у виробництві, впровадження сучасних виробничих технологій зумовлюють необхідність масових переміщень робочих і фахівців з однієї сфери до іншої, або зміну спеціальності. Тому фахівці у професійному та психологічному плані мають бути готовими як до зміни місця роботи, так і до зміни місця проживання і до можливої зміни професії.

Соціальна функція освіти у кінцевому підсумку, є не абстрактною “соціалізацією особистості”, а проектуванням соціальних якостей особистості як професійно значущих, без яких досягнення професійної майстерності стає неможливим навіть теоретично, а майбутні професійні деформації особистості “часткового фахівця” як би програмуються на вихідному рівні оволодіння професією. Соціальна функція освіти формує спеціаліста як “людину серед людей”. Без цієї самостійної професійної компетенції комфортність ніші “працівника серед працівників” у суспільстві не може бути забезпечена надійно.

Третя функція професійної освіти — “культурна”. Вона передбачає застосування таких освітніх програм, в яких оволодіння багатством культури, включаючи культуру тех-

нічного та технологічного середовища, безпосередньо пов'язується з розвитком творчих здібностей молодого фахівця як суб'єкта професійної креативності. Освітні програми розвитку креативних (творчих) здібностей фахівця, інтегрованих у професійному інтелекті, відкривають можливість для формування спеціаліста як “спроможного серед спроможних”.

Культурний аспект системи професійної освіти заснований на його ролі в збереженні, генерації і трансляції духовно-культурних цінностей, соціальних і моральних норм і навичок, тобто відтворенні культури. Реальний механізм цього відтворення знаходить вираз у набутті окремими людьми особливої функції, яка дозволяє їм формувати звички, впливати на вчинки та діяльність інших людей. Так, зокрема, майстер виробничого навчання або викладач професійної школи в силу специфіки своєї діяльності виступають як носії культурних норм певних видів діяльності.

Отже, в широкому сенсі культурний аспект професійної освіти передбачає вивчення сутності, специфіки та ефективності соціалізації особистості в цій освітній ланці та її зв'язку з процесами соціалізації в загальній системі освітнього комплексу.

Висновки. Аналіз основних функцій професійної освіти дає змогу не тільки розглянути загалом її місце і роль у суспільстві, а й виокремити завдання оптимізації цих функцій як одне з головних завдань соціальної політики. Саме поняття взаємозв'язків між освітою та суспільством змінюється з плином часу і багато в

чому визначається економічною ситуацією.

На підставі викладеного можна зробити однозначний висновок про необхідність забезпечувати не кількісні параметри підготовки, а високий професіоналізм і компетентність.

Високий професіоналізм — це найперше, професійна майстерність за набутою професією, що забезпечує випускникам конкурентоспроможність на ринку праці. Для реалізації цієї умови професійне навчання має мати випереджаючий характер, враховувати перспективи розвитку підприємств і комерційних структур. І головне в цьому процесі — не обсяг отриманих знань, а вміння творчо знаходити інформацію, засвоювати її і користуватися нею при прийнятті рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України “Про професійну (професійно-технічну) освіту” від 10 лютого 1998 року № 103/98-ВР зі змінами // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1998. № 32. Ст. 215.
2. Верховна Рада України. Законодавство України, 2014. Закон України “Про вищу освіту” від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. [online] (Останнє оновлення 18 березня 2020) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>> [Дата звернення 30 Березень 2020].
3. Міністерство освіти і науки України, 2018. Проект Закону України “Про професійну (професійно-технічну) освіту” [Електронний ресурс]. (Останнє оновлення 10 лютого 2020). Режим доступу: <[\[ua/ua/news/mon-proponuye-dogromadskogo-obgovorennya-proekt-zakonu-ukrayini-pro-profesijnu-profesijno-tehnichnu-osvitu\]\(https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dogromadskogo-obgovorennya-proekt-zakonu-ukrayini-pro-profesijnu-profesijno-tehnichnu-osvitu\)> \[Дата звернення 27 лютого 2020\].](https://mon.gov.</div><div data-bbox=)

4. Ничкало Н. Г. Українські концепції професійної освіти тенденції і перспективи // Педагогічні і психологічна науки в Україні. Київ, 2007. С. 27–57.
5. Ничкало Н. Г. Розвиток професійної освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів: монографія. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. 125 с.
6. Радкевич В. О. Теоретичні та методичні засади розвитку професійної освіти і навчання: результати, проблеми, перспективи // Професійна педагогіка: наук. вісн. Ін-ту професійно-технічної освіти НАПН України. 2016. № 11. С. 5–22.
7. Освіта дорослих: енциклопедичний словник / [за ред. В. Г. Кременя, Ю. В. Ковбасюка]. Київ: Основа, 2014. 496 с.
8. Управління розвитком професійно-технічної освіти в сучасних умовах: теорія і практика : монографія / [Г. В. Єльнікова [та ін.]; за ред. В. І. Свистун]. Київ : НВП Поліграфсервіс, 2014. 338 с.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy “Pro profesijnu (profesijno-tehnichnu) osvitu” : vid 10 lyutoho 1998 roku № 103/98-VR zi zminamy [Law of Ukraine “On Vocational (Vocational) Education”]. (1998). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 32. Art. 215 [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy “Pro vyshchu osvitu”: vid 1 lyupnia 2014 r., № 1556-VII [Law of Ukraine “On Higher Education” of July 1, 2014, № 1556-VII]. (2014). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved

- from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
3. Proekt Zakonu Ukrainy “Pro profesiinu (profesiino-tekhnichnu) osvitu” [Draft Law of Ukraine “On Vocational (Vocational) Education”]. (2018). *mon.gov.ua*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya-proekt-zakonu-ukrayini-pro-profesijnu-profesijno-tehnichnu-osvitu> [in Ukrainian].
 4. Nychkalo N. H. (2007) Ukrayinski kontseptsii profesiynoyi osvity tendentsiyi i perspektyvy [Ukrainian concepts of vocational education trends and prospects]. *Pedahohichni i psykholohichna nauky v Ukrayini – Pedagogical and psychological sciences in Ukraine*. (Vols. 5). (p. 27–57). Kyiv [in Ukrainian].
 5. Nychkalo N. H. (2014) *Rozvytok profesiynoyi osvity v umovakh hlobalizatsiynykh ta intehratsiynykh protsesiv* [Development of professional education in the conditions of globalization and integration processes]. Kyiv: Vydavnytstvo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
 6. Radkevich V. O. 2016. Teoretychni ta metodychni zasady rozvytku profesiinoi osvity i navchannia: rezultaty, problemy, perspektyvy [Theoretical and methodological foundations of the development of vocational education and training: results, problems, perspectives]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika – Scientific Bulletin of the Institute of Vocational Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Professional Pedagogy*, 11, 5–22 [in Ukrainian].
 7. Kremen V. H., Kovbasyuk Yu. V. (Eds.). (2014). *Osvita doroslykh: entsyklopedychnyy slovnyk* [Adult education: an encyclopedic dictionary]. Kyiv: Osnova [in Ukrainian].
 8. Yelnykova H. V. et al. (2014). *Upravlinnya rozvytkom profesiyno-tekhnichnoyi osvity v suchasnykh umovakh: teoriya i praktyka* [Management of vocational education in modern conditions: theory and practice]. V. I. Svystun (Eds.). Kyiv: NVP Polihrafservis [in Ukrainian].